Α'

ΓΛΩΣΣΙΚΑ

Πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν ὀρθῶς παρετηρήθη ὅτι εἶναι ἄτοπον καὶ πολλαχῶς ἐπιζήμιον νὰ φαινώμεθα ἀμελεῖς πρὸς τὴν Ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ νὰ ἐπιτρέπωμεν τὴν παραφθορὰν καὶ στρέβλωσιν αὐτῆς. Διότι αὕτη πρόκειται ὡς ἡ καθαρωτάτη παράδοσις παλαιᾶς καὶ σεπτῆς κληρονομίας, ἐν ᾗ ἐξεφάνθησαν καὶ διετυπώθησαν ἀπαράμιλλα τοῦ πνεύματος δημιουργήματα. Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ περιέπωμεν αὐτὴν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, πᾶσαν δὲ κάκωσιν αὐτῆς νὰ ἀποβάλλωμεν ὡς λήμην τοῦ ἀτιμήτου τούτου ὀφθαλμοῦ. Εἰς τοῦτον ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν ἀποβλέπουσιν αἱ ἑκάστοτε ὑφ' ἡμῶν εἰσφερόμεναι μικραὶ συμβολαί.

Τὸ *προάγω, προβιβάζω* λέγεται συνήθως «προωθῶ»» («σπρώχνω μακρύτερα») κατὰ τὸ γαλλικὸν pousser loin. Ἀναγινώσκεται ἔν τινι μεταφράσει «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σπρωχθῇ μακρύτερα ἡ εἰδωλολατρία τῆς ἐκπαιδεύσεως»· ὅπερ σημαίνει ὅτι *δὲν δύναται νὰ προαχθῇ, ἐπὶ μᾶλλον, νὰ χωρήσῃ καὶ προβῇ περαιτέρω*, νὰ ἐνταθῇ *ἔτι πλέον* ἡ εἰδωλολατρία (τ.ἔ. ἡ πλημμελὴς ἐκδοχὴ τῆς ἀγωγῆς).

Δὲν συναισθάνονται οἱ εὐλογημένοι, ὅτι διὰ τῆς κατὰ λέξιν μεταφράσεως τῶν ξένων λέξεων καὶ φράσεων ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀποβάλλει τὸν ἴδιον αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ νοθεύεται· προσλαμβάνει χροιὰν ξένης τινὸς (τῆς μεταφραζομένης) γλώσσης.

Ἔπειτα δὲ ἡ καινοτομία, ἡ ἀκατάσχετος δηλονότι πρὸς τὰ νέα ὁρμὴ (ὁ κοινῶς λεγόμενος «σνομπισμὸς» εἰσάγει νέας λέξεις ἀντὶ τῶν καλῶς ἐχουσῶν παλαιοτέρων. Δὲν ἀρέσκει π.χ. τὸ *ἐκτιμῶ*, διὸ καὶ ἐκβάλλεται, τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ καταλαμβάνει τὸ «ἀξιολογῶ (verwerten)· ἀντὶ τοῦ *ἐκτιμᾶται* λέγεται «ἀξιολογεῖται» (il vaut, ἐκ τοῦ λατ. valeo)· οἷον «τὸ μέρος τοῦτο ἀξιολογεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λεπτομερειῶν του» !

Οἱ καθ' ἡμᾶς χρόνοι εἶναι τῷ ὄντι χρόνοι, ἐν οἷς πολλὰ παράδοξα καὶ ἀλλόκοτα γίνονται καὶ λέγονται. Ἀλλ' οὐδὲν ἴσως ὑπάρχει παραδοξότερον τῶν «ἐγκεφαλικῶν» ἀνθρώπων. Καλοῦσι δ' ἐγκεφαλικούς, τοὺς διανοουμένους, τοὺς διαλογιζομένους ἢ σκεπτομένους «πνευματικοὺς ἀνθρώπους» ἢ «διανοητάς». Ὀνομάζουσι δὲ οὕτω, διότι προφανῶς φαντάζονται ὅτι τὸ κυρίως διανοούμενον εἶναι ὁ «ἐγκέφαλος», οὐχὶ δὲ ἡ ψυχή, τὸ πνεῦμα, ὅπερ ὡς ἄκροι ὑλισταί, φαίνεται ὅτι ἀγνοοῦσιν ἢ ἀρνοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ταῦτα δοξάζοντες καταλέγουσι πάντως καὶ ἑαυτοὺς εἰς τοὺς «ἐγκεφαλικούς», εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον οἱ τοιοῦτοι περιώνυμοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες νὰ ἀποκαλοῦνται κατ' ἐξοχὴν *Ἐγκεφαλικοί*.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ φαιδρὰ καί πως ἀστεία ὄψις τοῦ πράγματος. Ἡ δ' ἑτέρα καὶ σοβαρωτέρα εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν διὰ τοῦ «διανοούμενοι» ἢ «πνευματικοὶ» ἄνθρωποι χαρακτηρίζονται οὐχὶ *πάντες* (ὡσεὶ μὴ εἶχον *πάντες* διανόησιν καὶ πνεῦμα) ἀλλὰ μόνον οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον φιλοσοφοῦντες, οἱ φιλοσοφικοί, οἱ ἐλλόγιμοι, οἱ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμαις λογάδες.

Ἡ κακὴ τῶν ὅρων ἐκείνων χρῆσις πρόκειται εὐνόητος καὶ ἀναντίλεκτος· ἀλλ' εἶναι, ὡς μὴ ὤφελε, κατάχρησις καθολικὴ [1] καὶ τούτου ἕνεκα δυσθεράπευτος [2]. Μία καὶ μόνη δύναται νὰ προενεχθῇ τοῦ πράγματος δικαιολογία, ὅτι πάντες μὲν οἱ ἄνθρωποι εἶναι διανοούμενοι (καθὰ ὄντα λογικά), ἀλλ' οἱ λογάδες, οἱ ἐλλόγιμοι, οἱ φιλοσοφικοί, εἶναι «διανοούμενοι» *κατ' ἐξοχήν*.

Πρὸς γενομένην ἐρώτησιν, πῶς πρέπει νὰ λέγηται ὁ κάτοικος τῆς Σαβοΐας (Savoiyard), δύναται, νομίζω, νὰ δοθῇ ἡ ἑξῆς ἀπάντησις. Ἐκ τοῦ τοπικοῦ ὀνόματος Σαβοΐα (εἴτε εἶναι ἡ χώρα Σαβοΐα ἡ πρὸς τὰ ΝΑ τῆς Γαλλίας (Savoie) κειμένη, εἴτε ὁ νομὸς τῆς Γαλλίας, ὁ καλούμενος ὡσαύτως Σαβοΐα (Savoie) δύναται νὰ σχηματισθῇ τὸ ἐπίθετον Σαβοϊανὸς πρὸς δήλωσιν τοῦ κατοίκου· πβλ. Ἀσία—Ἀσιανός, (καὶ Ἀσιάτης), Σικελία—Σικελιανὸς (νέον, παρὰ τὸ ἀρχαῖον Σικελός).

Ἀντὶ δὲ τοῦ *Σαβοϊανὸς* θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ *Σαβόϊος* κατά τινα εὐπρεπῆ ἀναλογίαν. Ὑπάρχουσι δηλαδὴ πλεῖστα τοπικὰ εἰς -ία λήγοντα ὀνόματα, ἅτινα ἐμφαίνουσι τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι παράγονται ἐξ οἰκείων ἐπιθέτων δηλωτικῶν τῶν κατοίκων (οὕτω ἡ χώρα λαμβάνει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ κατοίκου, ἀντὶ τοῦ ἐναντίου συνήθους)· π.χ. Ἀρκὰς—Ἀρκαδία, Ἀχαιὸς—Ἀχαΐα, Ἀλβανὸς—Ἀλβανία, Βοιωτὸς—Βοιωτία, Δαλμάτης—Δαλματία, Θεσσαλὸς—Θεσσαλία, Ἰταλὸς—Ἰταλία, Λάκων—Λακωνία κ.ἄ.π. Κατὰ ταῦτα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸ *Σαβόϊος* παρὰ τὸ *Σαβοΐα*, ὡς ἔχει τὸ *Λύκιος* παρὰ τὸ *Λυκία*, *Λάκων* παρὰ τὸ *Λακωνία*.

Ὁ κατεχόμενος ὑπὸ σφοδρᾶς κλίσεως ἢ πάθους πρός τι λέγεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ *ἐμμανής*. Ἡ λέξις εἶναι προσφυὴς καὶ ἐμφαντική, ἀλλ' ἀτυχῶς εἰς λήθην παρερριμμένη. Καλὸν δ' εἶναι νὰ ἀνακαλέσωμεν αὐτὴν εἰς τὴν ζωὴν καὶ μεταχειριζώμεθα καταλλήλως εἴτε ἐπὶ κακῆς εἴτε ἐπὶ καλῆς ἐννοίας οἷον ὁ δεῖνα εἶναι *ἐμμανὴς* πρὸς τὰς *παιδιάς*, πρὸς τοὺς *ἔρωτας*, πρὸς τὴν *οἰνοποσίαν*, πρὸς τὴν *πλεονεξίαν* κ.ἄ. ἢ *ἐμμανὴς* πρὸς τὴν *μελέτην*, πρὸς τὴν *μουσικὴν* καὶ τὴν *ποίησιν*, πρὸς τὴν *ἐπιστήμην* καὶ τὴν *φιλοσοφίαν*.

Τὸ φεύγειν μετὰ μεγάλης ταχύτητος λέγεται ἐν τῷ συνήθει λόχῳ «φεύγει ἢ τρέχει μὲ τὰ τέσσαρα». Καὶ ὄντως ὁ ἐν τάχει φεύγων ἔχει τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην πρὸς τὰ κάτω καὶ φαίνεται ὅτι τρέχει «μὲ πόδας καὶ μὲ χεῖρας», ἤτοι «μὲ τὰ τέσσαρα». Τὸ τοιοῦτο ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι *ἐπὶ κεφαλὴν* βαδίζειν, σπεύδειν, ὠθεῖν κττ. οἷον *ὠθούμενος ἐπὶ κεφαλὴν* (Ἡρόδ. 7.536)—εὐθὺς *ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ* ἐκ τοῦ θρόνου . . . φιλοτιμίαν (Πλάτ. Πολ. 553Β)—*ὠθεῖ* καὶ τοῦτον *ἐπὶ κεφαλὴν* (Λουκ. Τίμ. 44)—ἀπελαθεὶς ὑπὸ σοῦ καὶ *ἐπὶ κεφαλὴν* ἐξωσθεὶς τῆς οἰκίας (αὐτ. 38).

---

1) Εἶναι «καθολική», διότι καὶ ἀλλοεθνεῖς παραπλήσια ποιοῦσιν. Οὕτω τοὺς φιλοσοφικοὺς καὶ τοὺς φιλοσόφους οἱ Γερμανοὶ λέγουσι Denker, οἱ Γάλλοι penseur, οἱ Ἰταλοὶ pensore, οἱ Ἄγγλοι thinker.

2) Ἐνταῦθα ἐνθυμεῖταί τις τὸ εὐλόγως ῥηθὲν ὅτι «ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι πάντοτε λογική».

Πρὸς τὴν ἀρχαίαν ταύτην ἔκφρασιν ἀντιστοιχεῖ τὸ γερμανικὸν (über Hals und Kopf fliehen», ὅπερ κατὰ λέξιν ἑρμηνευόμενον σημαίνει «φεύγει ὑπεράνω τραχήλου καὶ κεφαλῆς», τουτέστι φεύγει ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω (=*ἐπὶ κεφαλήν*).

Παρεμφερῆ πως ἔννοιαν ἔχουσι καὶ τὰ *κατὰ κράτος φεύγειν*. *προτροπάδην φεύγειν*, *προπετῶς φεύγειν*, φεύγειν *ὡς ἔχει τις ποδῶν*. Ταῦτα πάντα σημαίνουσι τὸ φεύγειν μετὰ μεγίστης ταχύτητος. Ἀντίθετον εἶναι τὸ «πηγαίνει σὰν τὸν κάβουρα», ἤτοι *καρκινοβατεῖ*.

Πραγματευτής, λέξις τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, εἶναι ὁ *ἔμπορος* κατὰ τὴν ἑρμηνείαν παλαιῶν ἐξηγητῶν· «*ἔμπορος*, ὁ πραγματευτὴς καὶ ὁ τόπος ἐμπόριον».

Ἔμπορος ἐσήμαινε τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν ἐπιβάτην πλοίου, τὸν ταξιδιώτην (ἐκ τοῦ ρ. περάω -ῶ), ὕστερον δὲ τὸν πωλητήν, ὅ,τι δηλαδὴ καὶ σήμερον λέγεται ἔμπορος (λατ. mercator, ὅθεν τὸ γαλλ. marchand).

Ἔμπορος καὶ *κάπηλος* λαμβάνονται ὁτὲ μὲν ὡς συνώνυμα (Πλάτ. Πρωτ. 313d), ὁτὲ δὲ ὡς διάφορά πως· διότι κατὰ Πλάτωνα (Πολ. 371d) «*καπήλους* καλοῦμεν τοὺς πρὸς ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν διακονοῦντας ἱδρυμένους ἐν ἀγορᾷ, τοὺς δὲ πλάνητας ἐπὶ τὰς πόλεις *ἐμπόρους*. *Κάπηλοι* μὲν δηλαδὴ ἦσαν οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες, εἶδος μικροπωλητῶν· *ἔμποροι* δὲ οἱ κομίζοντες τὰ πρὸς πώλησιν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐκεῖ συναλλασσόμενοι, τρόπον τινὰ ἐπιχειρηματίαι.

Ἐμπόριον ἦτο ὁ ἐμπορικὸς λιμήν, ὅπου ἐγίνετο ἡ φόρτωσις καὶ ἐκφόρτωσις τῶν ἐμπορευμάτων, ἔτι δὲ ἡ ἀποθήκη τῶν ἐμπορευμάτων. Συνώνυμον δ' εἶναι τὸ *κατάβολος*, λέξις τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ, ὡς καὶ τὸ *ἐπίνειον*. Ἐντεῦθεν φανερὸν ὅτι ἡ λέξις *ἐμπόριον* εἶχε διάφορον τῆς παρ' ἡμῖν σημασίαν. Ὅ,τι δὲ σήμερον καλοῦμεν ἐμπόριον, ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, *ἐμπορία*.

Ὅπως ἂν ἔχῃ *ἔμπορος* καὶ *κάπηλος*, οὐχ ἧττον ἢ τὰ *ἀνώτερα* καὶ *ὑψηλά*, *φῶς* καὶ *θεός*, *σοφία* καὶ *ἀλήθεια* καὶ *ἀρετὴ* εἶναι ἐκ τῶν μυρίων λέξεων, αἵτινες διὰ μέσου τῶν αἰώνων διέσωσαν καθόλου ἀναλλοίωτον τὴν ἀρχέγονον αὐτῶν ἔννοιαν καὶ οἱονεὶ βοῶσαι μαρτυροῦσιν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀθανάτων μνημείων, τὴν ἑνότητα καὶ ταυτότητα τῆς ἐνδόξου καὶ ἀθανάτου ἑλληνικῆς φυλῆς.

«Πείραξιν» ἤ, κατὰ τρόπον ξενικὸν (ἀραβικὸν) «μπελᾶν», γαλλ. tentation) ἀποκαλοῦμεν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ τὴν ἔκ τινος αἰτίας προερχομένην *ἐνόχλησιν*, *δυσαρέστησιν*, *βάσανον*, *στενοχωρίαν*.

Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη ἡ ἀρχαία *πείρασις* ἢ *πειρασμὸς* ἐκ τοῦ ρ. *πειράω* ῶ καὶ *πειράζω*, ἐπείρων ἢ ἐπείραζον, πειράσω, ἐπείρασα, πεπείρακα (=φέρω εἰς πειρασμόν).

Τὴν ἔννοιαν τῆς *πειράσεως* ἢ τοῦ *πειρασμοῦ* ἐκφράζει τὸ λατ. nocentia, ἐξ οὗ προῆλθε τὸ γαλλ. ennui, τὸ ἀγγλ. nuisance. Οἱ Γερμανοὶ λέγουσι τοῦτο Störung, Belästigung.

«Πειρακτήριον» δὲ καλοῦμεν εἰρωνικῶς τὸν *ὀχληρὸν ἐνοχλητικόν*, *δυσάρεστον*.

Ἡ κοινῶς λεγομένη «ἀφῃρημάδα» (distraction) εἶναι ἡ *μετεωρία*, *ἀνεπιστα-*

σία, ὀλιγωρία, ἀπροσεξία. Ἐκ μετεωρίας π.χ. διαπράττει τις γραφικὰ πταίσματα καὶ ἀβλεπτήματα («λάθος εἰς τὸ γράψιμον»). Τὰ ἁμαρτήματα ἢ γραφικὰ πταίσματα ἐμφαίνουσιν ἐνίοτε *ἀνεπιστασίαν* μᾶλλον ἢ *ἀνεπιστημοσύνην.*

Τὸ ῥ. «συνεδριάζω» εἶναι μεταγενέστερον, ἀπαντᾷ δὲ παρατατικὸς αὐτοῦ «συνεδρίαζον οἱ ἀρχιερεῖς». Δοκιμώτερον εἶναι (ἀπαντῶν παρ' Ἀριστοτέλει) τὸ *συνεδρεύω* (—συνέρχομαι εἰς συνέδριον, συμβούλιον), συνήδρευον, συνήδρευσα.

Προσῆκον ἄρα καὶ ἡμεῖς νῦν ἀντὶ τοῦ «συνεδρίασα», «συνεδριάσαμεν», «τὸ δικαστήριον συνεδρίασε» νὰ λέγωμεν *συνήδρευσα, συνηδρεύσαμεν,* τὸ δικαστήριον *συνήδρευσε·* ἀντὶ δὲ τοῦ «συνεδρίασις» νὰ λέγωμεν *συνεδρία.*

Ἡ συνήθως λεγομένη «ἀμάθεια καὶ ἀγραμματωσύνη» λέγεται ὀρθῶς *ἀμαθία* καὶ *ἀγραμματία.* Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα γραπτέα διὰ τοῦ Ι. Τὸ μὲν πρῶτον παράγεται ἐκ τοῦ ἀμαθὴς καὶ εἶναι *ἀμάθεια,* ἀττικῶς δὲ *ἀμαθία·* τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ *ἀγράμματος,* ὅπερ δηλοῖ τὸν ἀγνοοῦντα γράμματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *γράμματα εἰδότα* ἢ *γράμματα ἐπιστάμενον.*

Σημαίνει δ' ἐνίοτε τὸ *ἀγράμματος* τὸν μὴ γεγραμμένον, τὸν ἄγραπτον, ἄγραφον· *ἀγράμματα ἔθη* (Πλάτ.)=ἄγραφα ἔθιμα· ἀντίθετον εἶναι τὸ *ἐγγράμματον,* ὅπερ σημαίνει τὸν *ἔγγραφον,* γεγραμμένον, γραπτόν.

Οὐχὶ ὀρθῶς λέγεται νῦν ὑπὸ πολλῶν τὸ ἐγγράμματος, ὡς συνώνυμον πρὸς τὸ *εὐπαίδευτος, γράμματα εἰδώς.*

Ἀντίθετον τοῦ *ἀληθὴς* εἶναι τὸ *ἀναλήθης,* οἱ *ἀναλήθεις, τῶν ἀναλήθων* (πβλ. φιλαλήθης, μισαλήθης, παναλήθης)· οὗ ἐπιθέτου τὸ οὐδέτερον εἶναι ἀνάληθες, προπαροξυτόνως ἐκφερόμενον, οὐχὶ δὲ «ἀναληθές», ὡς ὑπὸ πολλῶν λέγεται καὶ γράφεται. Λαμβάνεται δὲ τὸ ἀνάληθες ἢ *ὅλως ἀνάληθες* προσφόρως καὶ ἐπὶ τὸ εὐφημότερον, ἵνα παρακαμφθῇ ἡ δυσώνυμος καὶ βαρεῖα ἔκφρασις, καθ' ἣν εἶναί τι *ψευδὲς* ἢ *ψευδέστατον.*

Τὸ δ' ἐπίρρημα τοῦ *ἀναλήθης* εἶναι *ἀναλήθως,* παροξυτόνως, οὐχὶ δέ, ὡς συνήθως λέγεται, «ἀναληθῶς». Τούτων οὕτως ἐχόντων θὰ λέγωμεν ὀρθῶς ὅτι πρᾶγμά τι «δὲν εἶναι ἀληθὲς ἀλλὰ τοὐναντίον *ἀνάληθες*» ἢ τἀνάπαλιν ὅτι «εἶναί τι πανάληθες».

Ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ καλεῖται «ἀμόρφωτος», ἤτοι μὴ μεμορφωμένος, ὁ *ἄμουσος,* ὁ *ἀπαίδευτος,* ὁ *πάσης παιδείας ἀμύητος·* τοὐναντίον «μορφωμένος» λέγε- ὁ *πεπαιδευμένος,* ὁ *παιδείας εὐμοιρῶν,* ὁ *εὐπαίδευτος,* ὁ *εὔμουσος.* «Μόρφωσις» δὲ (éducation), οἱονεὶ σχηματισμός, ὀνομάζεται ἡ *παίδευσις,* ἡ *εὐμουσία,* ἡ *διανοητικὴ ἀνάπτυξις.*

Τὸ κοινῶς λεγόμενον «εὐχαριστοῦμαι εἴς τι» ἐκφέρεται ἑλληνιστὶ διὰ τοῦ *ἀρέσκομαι* ἢ *ἀσμενίζω τινί·* ὧν ῥημάτων ποιοῦνται προσήκουσαν χρῆσιν καὶ οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι οἱ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν φιλοτίμως θεραπεύοντες.

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ λόγῳ λέγομεν τὸ ῥ. θυμώνω, ἐπί τε ἐνεργητικῆς διαθέσεως («θυμώνω τινά, τὸν ἐθύμωσε») καὶ συνηθέστερον ἐπὶ παθητικῆς («ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐθύμωσε»). Οἱ ἀρχαῖοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ ῥ. *θυμόομαι, οὖμαι* καὶ

ὡς ἐνεργητικοῦ ἢ μέσου (=παροργίζω τινά), μέλλ. *θυμώσομαι*, ἀόρ. *ἐθυμωσάμην*, καὶ ὡς παθητικοῦ (=καταλαμβάνομαι ὑπὸ ὀργῆς), μέλλ. *θυμωθήσομαι*, ἀόρ. *ἐθυμώθην*, παρατ. *τεθύμωμαι*.

Ὁ ἐνεργητικὸς τύπος *θυμόω -ῶ* (παροργίζω) τινὰ εἶναι μεταγενέστερος· δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς.

Ὀρθὸν εἶναι καὶ ἡμεῖς νὰ λέγωμεν *θυμόω -ῶ* (παροργίζω) τινά, *παροξύνω* τινά, *θυμοῦμαί τινα* ἢ κατά τινος· ὁ δεῖνα ἀκούσας τοὺς λόγους τούτους *ἐθυμώθη· θυμωθεὶς* εἶπεν ὕβρεις κτλ.

Τὸ *διαφέρομαί* τινι, *διΐσταμαι* πρός τινα, *διχοστατῶ* πρός τινα, *προσκρούω* (*προσπταίω*, *προσκόπτω*) τινὶ ἢ *δι' ἀπεχθείας γίγνομαί τινι*, ἤ, ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον, ἔρχομαι εἰς διάστασιν πρός τινα λέγεται συνήθως ἐν τῇ ἰδιωτικῇ γλώσσῃ «ἔρχομαι εἰς ῥῆξιν μέ . . . » κατὰ τὸ γαλλ. rupturer, rupture d' une amitié (πβλ. ῥῆξις φιλίας). Τὸ δ' αὐτὸ λέγεται καὶ «συγχύζομαι ἢ τὰ χαλῶ μέ . . . » κατὰ τὸ γαλλ. se brouiller avec q.u. ἢ se fâcher avec q.u.

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων λέξεων, αἵτινες μέχρι τοῦ νῦν παρέμειναν ἀναλλοίωτοι καὶ ἀμετάβλητοι, μάρτυρες ἀψευδεῖς καὶ μεγαλόστομοι κήρυκες τῆς ἑνότητος καὶ ἀϊδότητος τῆς ἡμετέρας φυλῆς εἶναι καὶ τὸ ἐπίῤῥημα *ἐπίτηδες* (παρ' Ὁμήρῳ *ἐπιτηδές*) καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις *ἐξεπίτηδες*, σημαῖνον τὸ *σκοπίμως*, ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ (exprès).

Οὐχὶ διαφόρως ἔχει ἡ λέξις *ἀγυρτεία* (ἐκ τοῦ ἀγυρτεύω, ἀγύρτης), ᾗ συνωνυμεῖ ἡ *τερατολογία*, ἡ *τερθρεία* (charlatanerie) καὶ ἄλλαι πολλαί.

Ἡ τῆς ῥινὸς καταρροή, «ἡ μύξα» ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν *κόρυζα*, ὁ δὲ «μυξιάρης» *κορυζᾶς*. Ἡ λέξις αὕτη κόρυζα (λατ. pituita, ὅθεν τὸ γαλλ. pituite) ἐσήμαινε μεταφορικῶς τὴν μωρίαν, βλακείαν. Ἐντεῦθεν παρήχθη τὸ ῥῆμα *κορυζάω -ῶ*, δηλοῦν τὸ ἔχω κόρυζαν, καταρροὴν καὶ μεταφορικῶς τὸ μωραίνω, ἀνοηταίνω, φέρομαι βλακωδῶς. Συχνάκις δὲ λέγεται *ἄνθρωποι ἄμουσοι καὶ κορυζῶντες*, ἤτοι ἀγράμματοι (ἀμόρφωτοι) καὶ ἀνόητοι.

Τὸ «κάθημαι ζαρωμένος» ἕνεκα φόβου ἢ ἐντροπῆς λέγεται ἑλληνιστὶ *καταπτήσσω*, κατέπτηξα, κατέπτηχα. Λαμβάνεται δὲ τὸ ῥ. *πτήσσω* κυρίως μὲν ἐπὶ ζῴων, ἀλλ' εἶτα καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων. *Ἄγει* τις, φέρ' εἰπεῖν, ἐλεγχθεὶς κατεπτηχὼς *ἡσυχίαν, μὴ φθεγγόμενος τὸ παράπαν μηδὲ γρῦ*, τ.ἔ. κάθηται ἥσυχα ζαρωμένος (effrayé) καὶ μηδὲν λέγων ἀπὸ ἐντροπὴν (*αἰσχυνόμενος ἐφ' ᾧ ἥμαρτεν ἁμαρτήματι*).

Β'

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ

Ἐπανερχόμεθα καὶ νῦν πάλιν διὰ βραχέων εἰς τὸ πολυθρύλητον ζήτημα «τῶν φίλων τῶν εἰδῶν», ἵνα ἐπιρρώσωμεν ἔτι μᾶλλον ἣν ἐν τῷ προηγουμένῳ τόμῳ τοῦ «Πλάτωνος» προηνέγκομεν γνώμην.

Ὑπομιμνήσκομεν ὅτι ἐν τῷ Πλατωνικῷ Σοφιστῇ ἀναφέρεται ἡ φράσις «Πρὸς δὴ τοὺς ἑτέρους ἴωμεν τοὺς τῶν *εἰδῶν φίλους*. Καὶ ἐρωτᾶται εὐθύς, τίνες εἶναι οὗτοι οἱ *τῶν εἰδῶν φίλοι*. Κατά τινας ὑπονοεῖται μερίς τις τῶν πλατωνικῶν εἴτε τῶν καθυστερούντων διὰ τὴν ἀνάμειξιν ἐλεατικῶν καὶ πυθαγορικῶν δοξασιῶν εἴτε τοὐναντίον τῶν νεωτεριζόντων ὑπὸ τὸν Σπεύσιππον, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἀποδημοῦντος τοῦ Πλάτωνος εἰς Σικελίαν, προέστη τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐκαινοτόμησε. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην πλείστων ἄλλων (Schleiermacher, Bonitz, Zeller, Apelt, Conford κ.ἄ.) φίλοι τῶν εἰδῶν ὑπονοοῦνται οἱ Μεγαρικοὶ μόνον. Κατὰ τὸν Wilamowitz, οἱ *φίλοι τῶν εἰδῶν* παρίστανται ὡς *ἀπρόσωποι*, καθάπερ οἱ Γίγαντες, τὰ τέκνα τῆς Γῆς· ἡ ἰδεολογία τοῦ Πλάτωνος εἶναι τόσον εὐρεῖα καὶ καθολική, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ τόν τε πλατωνισμὸν καὶ τὸν ἐλεατισμόν. Ἀλλ' εἶναι ἀπίθανον ὅτι καταριθμεῖ ὁ φιλόσοφος τοὺς Ἐλεάτας εἰς τοὺς ἰδεοκρατικοὺς καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε εἰσάγει καὶ ἐξαίρει τὴν ἔννοιαν τῆς *κινήσεως*.

Οὔτε πολὺ διάφορος οὔτε πιθανωτέρα εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Diès, καθ' ὃν «φίλοι τῶν εἰδῶν» εἶναι φιλολογικὰ πλάσματα (fiction litteraire), ὑφ' ὃ ὑπονοεῖ ὁ φιλόσοφος συμμαχίαν καὶ συμβιβασμὸν ἐλεατισμοῦ καὶ πλατωνισμοῦ. Ἀλλὰ θὰ ἦτο παράδοξον ἂν ὁ Πλάτων ἐσκέπτετο νὰ συγκαλύψῃ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀοριστίας καὶ ἂν μετ' ἐκείνων συγκατέλεγε καὶ τοὺς Ἐλεάτας [1]. Ἡ κρατοῦσα σήμερον γνώμη εἶναι ὅτι ὁ Πλάτων ὑπονοεῖ ἐνταῦθα ἑαυτὸν ὡς προτιθέμενος νὰ ἐλέγξῃ τὰς προτέρας αὐτοῦ θεωρίας καὶ ἐπανορθώσῃ αὐτὰς ἢ νὰ διορθώσῃ τὴν ὁρολογίαν αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν παρανοήσεων.

Καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ τῶν οὕτωσὶ ἀντιμαχομένων καὶ συγκρουομένων γνωμῶν ἐπιφαίνεται οἱονεὶ αὐτεπάγγελτος διαιτητὴς καὶ πρόθυμος ἐξηγητὴς αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων. Οὗτος ὀλίγῳ κατωτέρω, (249D) διαστέλλων τοὺς ἰδεοκρατικοὺς καὶ τοὺς τὰ πάντα κινοῦντας χαρακτηρίζει ἐκείνους ὡς *ἓν ἢ καὶ πολλὰ εἴδη λέγοντας*. Τῶν ἰδεολόγων δηλαδὴ δέχονται ἄλλοι μὲν *ἓν* εἶδος, ἄλλοι δὲ *πολλὰ* εἴδη· *πάντες* δὲ οὗτοι εἶναι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, οἱ *φίλοι τῶν εἰδῶν*. Οἱ παραδεχόμενοι ἓν εἶδος εἶναι, ὡς γνωστόν, οἱ Μεγαρικοί, οἱ δὲ πολλὰ οἱ Πλατωνικοί. Οὗτοι λοιπὸν ἀμφότεροι θεωρητέοι ὡς οἱ *φίλοι τῶν εἰδῶν*. Οὐδαμῶς φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ τοιαύτη ἔκφρασις ἀφορᾷ εἰς μόνους τοὺς Μεγαρικοὺς οὐδ' εἶναι εὔλογος ἡ εἰκασία τοῦ Apelt ὅτι οἱ Μεγαρικοὶ ὕστερον προσεχώρησαν ἢ προσήγγισαν εἰς τοὺς πολλὰ εἴδη ἐγκρίνοντας. Ὅπως ἂν ἔχῃ, δὲν ἐπιτρέπεται τὸ παράπαν νὰ ἀποκλείσωμεν τοὺς Πλατωνικούς. Πᾶν τοὐναντίον· ὡς *φίλοι τῶν εἰδῶν* νοοῦνται μάλιστα καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ Πλατωνικοί. Τρανότατον τούτου τεκμήριον εἶναι τὸ κατωτέρω (249C) χωρίον, καθ' ὃ *τὸ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡσαύτως καὶ περὶ τὸ αὐτὸ δοκεῖ σοι χωρὶς στάσεως γενέσθαι ποτ' ἄν ;* Τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον δηλαδὴ δὲν νοεῖται ἄνευ στάσεως. Ἀλλὰ τοῦτο εἰς τίνας ἄλλους δύναται νὰ

---

1) Ἂς σημειωθῇ ὅτι ὁ Diès παρανοεῖ τὸ οἰκεῖον χωρίον (249d). Διότι τὸ *ἓν* τοῦ «*τῶν ἓν ἢ καὶ τὰ πολλὰ εἴδη λεγόντων*» ἐκλαμβάνει ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ ὑπονοούμενον *ὄν*, ἐνῷ ἀναφέρεται εἰς τὸ *εἶδος* . Δι' ἐκείνου ἄρα ὑπαινίσσεται ὁ φιλόσοφος οὐχὶ τὸν Παρμενίδην, ἀλλὰ τὸν Ἀριστιππον.

ἀναφέρηται ἢ εἰς τοὺς πλατωνικούς ; Εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ὀλίγην οἰκείωσιν ἔχοντας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ὅτι ὁ θεῖος φιλόσοφος ὠνόμαζε τὰς ἰδέας *ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως ἔχοντα· ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχοντα ἀκινήτως* (Τίμ. 38Α)· τὸ *μονοειδὲς ὄν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὡσαύτως καὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχον καὶ οὐδέποτε οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἀλλοίωσιν οὐδεμίαν ἐνδεχόμενον* (Φαίδ. 78D)· *παραδείγματα ἐν τῷ ὄντι ἑστῶτα* (Θεαίτ. 176C)· *τὰ εἴδη ὥσπερ παραδείγματα ἑστῶτα ἐν τῇ φύσει* (Παρμ. 132d). Αἱ ἰδέαι λοιπὸν εἶναι ὄντα ἀεὶ ἀμετάβλητα, ἀκίνητα καὶ ἑστῶτα. Ἐκ τῆς ἐκφράσεως οὐδεμία ἐγχωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁ λόγος ἐνταῦθα ἀφορᾷ εἰς τὴν πλατωνικὴν θεωρίαν. Αὕτη ὅμως ὑφίσταται νῦν μεταβολήν, διότι αἱ ἰδέαι παρίστανται οὐχὶ ὡς ἀκίνητοι ἀλλ' ὡς ἐπιδεχόμεναι *κίνησιν*. Καὶ ἤδη προβάλλεται τὸ ἐρώτημα· διατί, ἀφοῦ αἱ ἰδέαι εἶναι νῦν κινηταί, διατί λέγεται ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ (249C) ὅτι τὸ *ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως ἔχον* δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ *ἄνευ στάσεως*. Πῶς συμβιβάζεται ἡ *στάσις* πρὸς τὴν νῦν εἰσαγομένην *κίνησιν ;* Ἡ ἀντίφασις αὕτη, ἥτις δέν φαίνεται νὰ διήγειρε τὴν προσοχὴν τῶν ἑρμηνευτῶν, αἴρεται καθ' ἡμᾶς μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ἡ *στάσις* δὲν λαμβάνεται ἐνταῦθα κυριολεκτικῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς *ἀκινησίας* ἀλλὰ μεταφορικῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας *τῆς σταθερότητος* καὶ τοῦ *ἀμεταβλήτου* τῆς οὐσίας. Αἱ ἰδέαι ἐπιδέχονται μὲν κίνησιν, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀμετάβλητοι καὶ σταθεραί. Ἂν μὴ ἦσαν αἱ ἰδέαι σταθεραὶ καὶ ἀμετάβλητοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ ἐὰν μὴ εἶχον ποιάν τινα σταθερότητα, θὰ ἦτο ἡ γνῶσις ἀδύνατος (πβλ. καὶ Κριτ. 440Α).

Ἐπανερχόμενοι ἐκεῖσε, ὅθεν ἐξέβημεν, ἐπιλέγομεν ὅτι ὁ (Πλάτων) αὐτὸς οὗτος παρέχει ἐξήγησιν τοῦ τίνας ἐννοεῖ φίλους τῶν εἰδῶν. Διὰ τοῦ χωρίου 249D δεικνύει ὅτι φίλους τῶν εἰδῶν ἐννοεῖ τοὺς Μεγαρικοὺς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ὀπαδούς, ἐν δὲ τῷ 249C ἐπιμένει ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς τελευταίους, τουτέστι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φιλοσοφίαν.

Αἱ εἰρημέναι μοι ὀλίγαι παρατηρήσεις κυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ καὶ ἄλλοτε πολλάκις λεχθέντος ὅτι ἀπαιτεῖται σύντονος προσοχὴ εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα, ἵνα μὴ παρανοῶνται τὰ πράγματα.

Γ'

ΤΟ ΠΑΝ ΚΙΝΗΣΙΣ ΗΝ

Ἐν πραγματείᾳ μου οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἐκδοθείσῃ, καὶ ἐπιγραφομένῃ «Ὁ Πλατωνικὸς Θεαίτητος καὶ οἱ Ἡρακλείτειοι», ἔδειξα πῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀρχὴ πάντων κατὰ τοὺς Ἡρακλειτείους, καθ' οὓς τὸ *πᾶν κίνησις ἦν* (Θεαίτ. 456Α). Ὑπεστήριζον ὅτι τὸ ὄνομα *κίνησις* ἐνταῦθα ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ κινούμενον, κατ' ἀκολουθίαν ἡ ῥῆσις τὸ *πᾶν ἦν κίνησις* σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *πᾶν ἦν κινούμενον*, τουτέστι ὅτι τὰ πάντα κινοῦνται· ὅτι, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ κίνησις, δὲν ἀναιρεῖ ὅλως τὰ πράγματα, *ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ μηδὲν ἄλλο παρὰ*

μόνον κινήσεις. Οἱ Ἡρακλείτειοι δηλαδή, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὁ Πλάτων, λέγοντες *κινήσεις* δὲν ἐνόουν *αὐτὰς καθ' ἑαυτάς*, χωριστὰς καὶ ἀμοίρους φορέως, *ἀχωρίστους δηλονότι ἀπὸ τῶν κινουμένων*. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτως, ἀποδεικνύεται περιτράνως ἐκ τῶν ἑξῆς. Α) οἱ Ἡρακλείτειοι παρεδέχοντο, κατὰ τὴν αὐτόθι πλατωνικὴν μαρτυρίαν, *ὁμιλίαν* καὶ *τρίψιν* κινήσεων, ἀλλ' αἱ *τρίψεις* θὰ ἦσαν ἀδύνατοι ἄνευ σωμάτων τινῶν, σωματίων, μορίων, ἀτόμων. Β) Πρὸς ἐξήγησιν τῆς αἰσθήσεως καὶ δὴ καὶ τῆς ὁράσεως ἔλεγον ὅτι ἀπαιτεῖται ἵνα πρὸς τὸ Ὄμμα (τοὺς ὀφθαλμοὺς) πλησιάζωσι *σύμμετρα*, σύμμετρα δὲ εἶναι μόνον τὰ σώματα, σωμάτια ἢ μόρια, καθὰ δὴ τοῦτο λέγεται ῥητῶς ἀλλαχοῦ. Πβλ. Τίμ. 67C *ὄψει σύμμετρα ΜΟΡΙΑ*. Μέν. 76D «*ἀπορροὴ σχημάτων* (=*μορίων*) *ὄψει σύμμετρος*». Παρεδέχοντο ὅτι τὰ ἐκ τῆς τριβῆς προερχόμενα *δίδυμα* ἐνεργοῦσι κατὰ τρόπον ἀπαιτοῦντα *σώματα*, *πράγματα*. Οὕτω πως, ἡ *ὄψις* προσποιεῖ εἰς τὸν *ὀφθαλμὸν* τὴν ὀπτικὴν ἐνέργειαν, ὡς δὲ *λευκότης* πορίζει εἰς τὸν *λίθον*, εἰς τὸ *ξύλον* καὶ τὰ τοιαῦτα τὸ οἰκεῖον χρῶμα (Θεαίτ. 156D). Καθόλου δὲ εἰπεῖν πρὸς γένεσιν τῶν αἰσθήσεων ἀπαιτοῦνται ἔλεγον, πλὴν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων (ἑπομένως πλὴν τῶν αἰσθανομένων) καὶ πράγματα ἀντικείμενα, ἅτινα χαρακτηρίζονται ὡς *συγγενῶντα* (156E). Ταῦτα πάντα (μόρια, σωμάτια, σώματα, πράγματα) διαστέλλονται ἀπὸ τῆς κινήσεως· ἄλλα εἶναι τὰ σώματα καὶ ἄλλαι αἱ κινήσεις.

Ἐκ πάντων τούτων, ὅσα διαρρήδην λέγει ὁ Πλάτων ἐνταῦθα, καταφαίνεται ὅτι οἱ Ἡρακλείτειοι δὲν ἐνόουν τὴν κίνησιν καθ' ἑαυτήν, ἄνευ κινουμένων σωμάτων. Καὶ ἀληθεύει μὲν ὅτι ἐπεθύμουν νὰ *περιορισθῶσιν* εἰς *μόνην τὴν κίνησιν*, ἤ, ἵνα εἴπωμεν κατὰ Πλάτωνα, νὰ ἐκβάλωσι πανταχόθεν τὸ *εἶναι* (*τό εἶναι πανταχόθεν ἐξαιρετέον*) καὶ νὰ καταλίπωσι μόνον τὸ *γίγνεσθαι* (αὐτ. 157B)· πλὴν ὅμως δὲν κατώρθουν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς *συνηθείας*, παρεδέχοντο λεληθότως καὶ σιωπηρῶς, ἀντιφάσκοντες πρὸς ἑαυτούς, τὰ σώματα, τὰ πράγματα, τὰς οὐσίας, ὡς φορεῖς τῆς κινήσεως. Περαιτέρω τῶν Ἡρακλειτείων τούτων ἐχώρησαν ἄλλοι, Ἡρακλείτειοι καὶ αὐτοί, οἱ περὶ τὸν Κρατύλον, οἵτινες ἠρνοῦντο ἄντικρυς τὰς οὐσίας ἀρκούμενοι εἰς μόνην τὴν κίνησιν.

Ἐὰν ἀπίδωμεν εἰς τὰς μαρτυρίας ταύτας τοῦ Πλάτωνος καὶ παρεξετάσωμεν αὐτὰς πρὸς ὅσα λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς ἐλέγχοις αὐτοῦ θὰ δυνηθῶμεν νὰ σχηματίσωμεν ἀσφαλῆ γνώμην περὶ τῶν Ἡρακλειτείων. Θὰ διακρίνωμεν δηλαδὴ αὐτοὺς εἰς παλαιοτέρους καὶ νεωτέρους. Ἐκεῖνοι μέν, δυσπιστοῦντες εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων ἐξελάμβανον τὰς ἀντιλήψεις καὶ γνώσεις ὡς *φαινόμενα*, χωρὶς ὅμως νὰ ἀ ρ ν ῶ ν τ α ι τ ὸ ν φ ο ρ έ α α ὐ τ ῶ ν, τουτέστι τὰ πράγματα (*ὑποκείμενα*). Οὗτοι δέ, οἱ νεώτεροι, ἐντείνοντες τὴν φαινομενοκρατίαν αὐτῶν εἰς τὰ ἔσχατα, κατέληγον εἰς τὴν *ἄρνησιν τῶν πραγμάτων*. Τοὺς τελευταίους τούτους εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀριστοτέλης λέγων (Μετὰ τὰ φυσ. 1010B 20) ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἀρνούμενοι τὴν *οὐσίαν* καὶ τὴν *ἀνάγκην* «καίτοι τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, ὥσπερ καὶ *οὐσίαν μὴ εἶναι μηδενός, οὕτω μηδ' ἐξ ἀνάγκης μηδέν*». Εἰς τοὺς νεωτέρους τούτους Ἡρακλειτείους, τοὺς ἀρνουμένους τὴν ἔννοιαν τῆς *οὐσίας* καὶ τῆς *ἀνάγκης*, ἀνήκει καὶ ὁ Κρατύλος, περὶ οὗ λέγει ὁ

Σταγιρίτης (αὐτ. 1010a 12) «*οὐδὲν ᾤετο δεῖν λέγειν ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα εἰπόντι ὅτι δὶς τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὔτε ἔστιν ἐμβῆναι· αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ' ἅπαξ*».

Τούτων οὕτως ἐχόντων πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀκριβέστερον τρεῖς κατηγορίας Ἡρακλειτείων. Οἱ μὲν παλαιότεροι παρεδέχοντο ἀέναον κίνησιν, ἔχουσαν φορέα τὰ πράγματα, τουτέστι πράγματα ἀεὶ κινούμενα καὶ μεταβαλλόμενα. Οἱ δὲ μετέπειτα (περὶ ὧν λέγει ὁ πλατωνικὸς Θεαίτητος) ἔτεινον εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν οὐσιῶν (πραγμάτων), ἀλλ' ἐν τῇ πράξει δὲν ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ· διότι, εἰ καὶ κατὰ θεωρίαν ἐδέχοντο μόνον κίνησιν, ὅμως ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φαινομένων προϋπέθετον ἀνεπιγνώστως τὴν ὕπαρξιν τῶν πραγμάτων. Τέλος δὲ οἱ νεώτεροι Ἡρακλείτειοι, προεξάρχοντος τοῦ Κρατύλου, ἐτίθεντο ἐκποδὼν τῆς οὐσίας καὶ ἠρκοῦντο εἰς μόνην τὴν κίνησιν.

Τὴν τοιαύτην διάκρισιν παρορῶντες συνήθως οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί, ὧν τινες εἶναι ἄλλως ἐπιφανέστατοι, ἀποφαίνονται ὅτι αὐτὸς ὁ Ἡράκλειτος παρεδέχετο μόνον κίνησιν καὶ μεταβολὴν καὶ ὅτι τὸ *πῦρ* ἐλάμβανεν ἁπλῶς ὡς *σύμβολον* τῆς κινήσεως. Ἀλλὰ τοιαύτη ἐκδοχὴ ἀντίκειται πρὸς τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας, ὡς ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω συντόμως καὶ ἐξεθέσαμεν ἀκριβέστερον ἐν ταῖς οἰκείαις ἡμῶν ἐργασίαις.

Τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα δὲν εἶναι αὐθαίρετοι δοξασίαι, ἀλλὰ κατεσπουδασμένης τῶν ἀρχαίων κειμένων μελέτης λογικὰ πορίσματα. Καὶ ὅμως ἀξιότιμός τις ἀλλοεθνὴς (ἥκιστα γνωστὸς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ) ἀπέρριψε τὰ πορίσματα ταῦτα ἔν τινι ξένῳ Περιοδικῷ, προενεγκὼν ἐν τρισὶ στίχοις, ἀντὶ ἐπιχειρημάτων, ἀδιανόητα ψελλίσματα καὶ ἀναμειγνύων ἀκαίρως Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον, δεινολογούμενος δὲ ὅτι ἔλειπον ἀπὸ τῆς πραγματείας μου δύο ὀνόματα νεωτέρων, περὶ Ἡρακλείτου γραψάντων—ὡς ἐὰν ἔδει τὰς περὶ τῶν *παλαιῶν* εἰδήσεις νὰ ἀρυώμεθα ἐκ τῶν . . *συγχρόνων*.

Ἐὰν ὁ εἰρημένος κύριος ἐγίνωσκε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἠδύνατο νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν ἀναπτυχθέντα ἐπιχειρήματα, θὰ ἐσχημάτιζε πάντως ἀλλοίαν γνώμην, ἐὰν δὲ διεφώνει, θὰ ἐξέθετε διεξοδικῶς τὰς ἀντιλογίας αὐτοῦ. Τοῦτο μὴ πράξας δὲν εἶναι ἐν τάξει καὶ προσήκει νὰ μάθῃ ὅτι ἀληθεύει μὲν τὸ «οὐ παντὸς εἰς Κόρινθον πλεῖν», ἀληθεύει δὲ οὐχ ἧττον καὶ τὸ «οὐ παντὸς κρίνειν καὶ λέγειν περὶ σπουδαιοτάτων».

Κ. Ι. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ